

Tartalom

Mik az attitűdök, sztereotípiák és előítéletek? Mik segítik elő őket, és mitől olyan makacsak? Káraik és hasznaik. Különleges fajtaik: a jóindulat mögött rejtőző sztereotípiák, a pozitív és a rejtett előítéletek. Hogyan reagálnak a sztereotípiákra és előítéletekre azok, akikre vonatkoznak?

Megjegyzés

Hosszú, de tanulságos téma. Az alapfogalmakat nem nehéz megérteni belőle, a működésükbe viszont kicsit mélyebben belemegy. Az alaposabb megértéshez lehet, hogy bele kell fektetni némi energiát, de érdemes, hiszen a sztereotípiák és előítéletek jelentősen torzíthatják a gondolkodásunkat, súlyos igazságtalanságokat és társadalmi feszültségeket generálhatnak, melyeken megismerésükkel lényegesen könnyebb segíteni.

Attitűd, sztereotípia, előítélet

(Azonosító: 067; Változat: 01)

Pozíció a műben

Előszó

A világ működése

Bevezetés

Elvek

Alapok

Élet

Elme

Ember

Társadalom

Csoportok

A csoportok alapvető jellemzői

Konformitás

Attitűd, sztereotípia, előítélet

Agresszió

A csoportok problémáinak kezelése

Politika

A gazdaság elmélete

A gazdaság gyakorlata

Kultúra

Etika

Egység

Program

Az ember élete

1. Attitűd	2	—
2. Sztereotípiák.....	3	
3. Előítéletek.....	5	1
3.1. Az előítéletek jelentése, károssága, kialakulása	5	
3.2. Az előítéleteket elősegítő tényezők.....	7	—
3.3. A sztereotípiák, előítéletek stabilitása	8	
3.4. Különleges sztereotípiák, előítéletek.....	11	2
3.5. A megítéltek reakciói.....	12	
Referenciák.....	14	—

1. Attitűd

Az attitűd **valamihez való hozzáállást** jelent. Egy dolog iránt **pozitív** az attitűdünk, ha szeretjük, tetszik nekünk, jó dolognak tartjuk, pozitívan ítéljük meg azt. **Negatív** az attitűd, ha valamit nem szeretünk, nem tetszik, rossznak tartjuk, negatívan ítéljük meg. Attitűdünk **gyakorlatilag bármi iránt** lehet, például szerethetjük a csokoládét, tetszhetnek nekünk az impresszionista festmények, jó ötletnek tarthatjuk a szabad piacot – illetve lehet, hogy nem szeretjük az anyósunkat, a külföldieket és a kisebbséget, vagy elvetjük a kommunizmust.

Az attitűd lehet **semleges is**, ha érintkezünk a dologgal, felmértük azt, de se jót se rosszat nem érzünk iránta, nem gondolunk róla. **Továbbá, sok mindennel kapcsolatban nincs semmiféle attitűdje az embernek**, se jó, se rossz, se semleges, ha hallottunk ugyan valamiről, de különösebben nem érint bennünket, nem foglalkozunk vele.

Honnan lesznek az embernek attitűdjei, hogy alakul ki a hozzáállásunk? β

Egyrészt **kialakulhat az saját magunkban**. Történhet ez **racionálisan**, átgondolva, hogy az adott dolog jó vagy rossz, mondjuk ha számba vesszük a szabad piac előnyeit és hátrányait. Jellemzőbb azonban, hogy egyszerűen **érzés alapján** dől el, hogy valamihez pozitívan vagy negatívan viszonyulunk, mondjuk, amikor megkóstoljuk a csokoládét, és az ízlik nekünk, vagy felbosszantjuk magunkat a hangoskodó kisebbségen.

Másrészt az is gyakori, hogy **másoktól vesszük át** az attitűdjeinket, például, ha valaki idegengyűlölő környezetben nő fel, és az rá is átragad.

Az attitűdjeink, ha nehezen is, de képesek változni, illetve befolyásolni is lehet őket.

Lásd ehhez az 'Önigazolás' témában a **belső igazolást**, amikor is azért, hogy igazoljuk a tetteinket, illetve jobbnak láthassuk a helyzetünket, átértékeljük a dolgokat; így, ha mondjuk csaltunk, hajlamosak lehetünk kevésbé negatívan megítélni a csalást, mint olyat.

2. Sztereotípa

1) Jelentése

Sztereotípa az, amikor valamilyen tulajdonságot rendelünk egy csoporthoz, egyúttal annak minden tagjához. Ilyen például, amikor valaki úgy gondolja, hogy a nők, minden nő, gyenge, gondoskodásra szorul. A sztereotípiák is többféle dologra vonatkozhatnak, legjellemzőbben mégis az emberekkel kapcsolatban merülnek fel.

Fontos látni, hogy **a sztereotípa, önmagában, csak egy megállapítás**, mindenféle hozzáállás, attitűd nélkül: csak annyit mond, hogy „ezek az emberek mind ilyenek”, arról nem szól, hogy az nekünk tetszik vagy sem. Az **azonban** igaz, hogy **a sztereotípiákhoz gyakran kapcsolódnak attitűdök**; például amikor valaki úgy gondolja, hogy a cigányok, mindahányan vannak, nem szeretnek dolgozni – amit ő nem szeret, elítél. Ekkor, ha emberünk találkozik egy konkrét cigánnyal, rögtön azt feltételezi róla, hogy az sem szeret dolgozni, elítéli őt, tehát **előítélettel** viseltetik iránta. Az előítéletekről alább lesz szó.

A sztereotípiák a világ fejünkben való egyszerűsítésének egyik módszere, az általánosítás egyik fajtája. Ezekről lásd a 'A megismerés buktatói' témában.

2) A sztereotípiák haszna és kárai

• Hasznuk

Bár a sztereotípa szó eleve negatívan cseng, meglehet a hasznuk: **segíthetnek gyorsan és kevés energiával eldönteni, mit tegyünk.**

Ha ugyanis szerintem minden bevándorló rossz munkaerő, azon nyomban elküldöm, ha jelentkezik egy, nem vizsgálom őt, nem dilemmázok. Amennyiben a csoport átlagára nézve van igazság a sztereotípiában, sok ilyen döntés összességére nézve, átlagosan, nem is hibázom ezzel nagyot. Azonban, egy-egy konkrét esetben ilyenkor is lehet, hogy szorgalmas, becsületes embereket küldtünk el, továbbá az is lehet, hogy a sztereotípa a csoport átlagára sem áll.

• Káraik

- **A sztereotípiák tévesek lehetnek, két értelemben is.**

Egyfelől, **az egyénre nézve** szinte mindig tévesek, hiszen ha például van egy egységes elképzelünk arról, hogy mennyire gyengék a nők, attól az egyik vagy a másik irányban szinte mindenki eltér, az egyedek szóródnak az átlag körül. β

Másfelől, bár **az átlagra nézve** igaz lehet a sztereotípa, ez sem biztos, koránt sem. Például, ha felmérnénk az összes nő erejét, és ennek vennénk az átlagát, az lehet, hogy egybeesne az előzetes sztereotip elképzelésünkkel – viszont nyugodtan tévedhetünk ebben a tekintetben is, például alulbecsülhetjük a nők erejének nagy átlagát. (Mondjuk, mert azok a nők, akikhez korábban szerencsénk volt, és akik alapján kialakítottuk az elképzelésünket, gyengébbek voltak a valódi átlagnál, torzított volt a mintánk.)

- **A sztereotípiák káros előítéletek alapját képezhetik.**

Például, ha úgy véljük, hogy minden cigány lusta, illetve el is ítéljük őket emiatt, annak a szorgalmas cigányok is kárát látják.

3) A sztereotípiák kialakulása, érvényesülése

Az attitűdökhöz hasonlóan a sztereotípiák is **kialakulhatnak saját magunkban**. Ilyenkor egy emberről vagy egy részcsopotról viszünk át valamilyen tulajdonságot az egész csoportra. Lásd az iménti példát, amikor a nők összességéről azon nők alapján gondolkozunk, akikhez éppen szerencsénk volt.

Másrészt a sztereotípiákat is **kaphatjuk kívülről**, a társadalomtól, a környezetünktől. Lehet például, hogy adott vallás azt tartja a nőkről, hogy gyengék, mi pedig a többi tantétellel együtt ezt is a magunkévá tesszük.

Miután pedig már adott módon gondolkozunk egy csoportról, úgy véljük, hogy a nők, minden nő, gyenge, **ha találkozzunk a csoport egy tagjával**, egy konkrét nővel, róla is rögtön úgy véljük majd, hogy gyenge.

3. Előítélet

3.1. Az előítélet jelentése, károssága, kialakulása

1) Jelentés

Előítélet az, amikor eleve bizonyos attitűddel rendelkezünk egy csoport minden tagja iránt, abból kifolyólag, hogy az adott csoporthoz tartoznak. Ilyen például, amikor valaki csak az alapján negatívan ítél meg egy embert, hogy az cigány. β

Ez az attitűd kapcsolódhat egy sztereotípiához, például ahhoz, hogy a cigányok nem szeretnek dolgozni – és ez az, ami miatt az előítélettel rendelkező negatívan ítéli meg őket, mindegyiküket. Ugyanakkor **nem feltétlen** van ennek ilyen konkrét oka, az is lehet, hogy közvetlenül azért gyűlöli őket, mert cigányok.

(@@@Emlékszünk, hogy az attitűd lehet érzelmi és értelmi alapú: nem szeretünk valakit vagy negatívan ítéljük meg. Az előítélet iménti definíciójában így mindkettő benne van, az is, amikor eleve viszolygunk valakitől, és az is, amikor eleve kedvezőtlenül ítéljük meg őt. Az elő„ítélet” elnevezés viszont inkább csak az utóbbira utal. Szerintetek rendben van ez a definíció így, hogy az attitűd mindkét formája benne van?)

Az előítéletek jellemző fajtái a **negatív faji és nemi előítéletek**. Előbbire példa a cigányokkal szembeni negatív előítéletek, utóbbira ha a nőket nemcsak gyengébbnek, kevésbé értelmesnek, stb... tartja valaki, hanem le is nézi.

A köznyelvben egyébként nem feltétlenül különülnek el ennyire az itt meghatározott fogalmak. Például már akkor előítéletesnek nevezhetnek valakit, ha csupán sztereotípiákban gondolkozik. β

Szintén jellemző, hogy hogyan gondolkozunk azokról a csoportokról, melyekhez magunk is tartozunk, és azokról, melyekhez nem. Alapvetően **a saját csoportunkat hajlamosak vagyunk jónak, jobbnak látni**, mint más csoportokat, illetve, mint amilyenek valójában: elfogultak

lehetünk. Ha nemzetekről, népekről van szó, ilyen lehet a nacionalizmus és a sovinizmus (utóbbi az, amikor a nemzeti büszkeség a felsőbbrendűség tudatával és a más népek iránti gyűlölettel párosul), ha pedig emberfajtaokról beszélünk, akkor a rasszizmust kell itt említeni.

Másfelől **azokat a csoportokat, melyekhez nem tartozunk, egyneműbbnek láthatjuk, mint a sajátunkat**, hajlamosabbak lehetünk a sztereotip gondolkozásra velük kapcsolatban. (Ami annyiból is logikus, hogy a saját csoportunkat jobban ismerjük, jobban tisztában vagyunk az egyéni különbségekkel.) Különösen: ez odáig fajulhat, hogy gyakorlatilag két részre osztjuk az embereket: a mieinkre és mindenki másra, gyakorlatilag egy csoportba sorolva az összes többi embert. β

2) Az előítéletek kárai

Ha előítéleteink vannak, akkor sokakat nem reálisan ítélünk meg, illetve gyakran eleve negatívan viszonyulunk olyanokhoz is, akikhez nem kellene. Ez aztán sok mindenkire hátrányos következményekkel járhat:

- **A megítéltekre**, amit nem kell sokat magyarázni.
- **Saját magunkra**, hiszen tévedésbe esünk, és feleslegesen gyűlölködhetünk.
- **Mások, a közösség is kárát láthatja**, például mert terjed az ellenségeskedés, vagy mondjuk mert előítéleteink miatt nem alkalmazunk olyanokat, akik alkalmasak volnának egy-egy munkára, amivel a közt is szolgálnák.

Említsük meg, hogy a sztereotípiákhoz hasonlóan azért **esetenként az előítéletek is hasznosnak bizonyulhatnak**; mondjuk, ha egy rossz hírű környéken mindenkitől idegenkedünk, és ezért inkább senkivel sem állunk szóba.

3) Az előítéletek eredete

A már szokásos minta szerint az előítéletek is **kialakulhatnak bennünk**, vagy kaphatjuk őket készen. Amikor bennünk alakulnak ki, akkor egy egyénre vagy részcsoporthoz vonatkozó attitűdünk kerül át az egész csoport minden tagjára. Például, ha rossz tapasztalatokat szereztünk a szomszédságunkban lakó cigányokkal, az könnyen lerontja a véleményünket az összes cigányról.

Készen kapjuk az előítéleteket például, ha egy rasszista társadalomban nevelkedünk. De az előítéleteket szándékosan, intézményesítetten is lehet szítani, mondjuk, ahogyan a zsidók ellen uszítottak központilag a náci Németországban.

3.2. Az előítéleteket elősegítő tényezők

1) Tudatlanság

Illetve azon belül:

- A másik ember nem ismerése

Ha ugyanis kellően nyitottak vagyunk, és vesszük a fáradságot a másik megismerésére, akkor gyakran kiderül, hogy az előítéleteink hamisak.

- Az előítéletesség jelenségének nem ismerése

Vagyis, amikor az ember nem tudja, mi az, hogy működik, mit lehet tenni ellene – lényegében tehát nem ismeri az itt leírtakat, illetve ‘A csoportok problémáinak kezelése’ témában foglaltakat.

2) Konformitás

Az ember sok mindenben hajlamos hasonlítani azokhoz, akik körülveszik, többek között azok előítéleteit is könnyen átveheti.

Lásd a ‘Konformitás’ témát.

3) Stressz, frusztráció

Amikor az embernek baja van, nem tudja azt elhárítani, olyankor jól jön valaki, akit hibáztathat, akire haragudhat, akin kitöltheti a dühét. Az ilyen helyzetek felerősíthetik az előítéleteket, úgy egyéni, mint társadalmi szinten, gondoljunk csak például a gazdasági válságokra.

Lásd ‘Az emberek gondolkozása’ témában, hogy az emberek szeretik tudni a bajok okát, illetve ‘A problémák kezelése és elviselése’ témában, hogy szeretnek másokat hibáztatni a problémáikért.

4) Érdeklődés

Nem túl meglepő, hogy amikor az érdekeim szemben állnak valaki máséival, az megkönnyíti, hogy rosszakat gondoljak róla. Ilyen például, amikor egy országba beáramló bevándorlók elveszik a munkalehetőségeket a helyiek elől.

5) Helyzetünk és önmagunk értékelése

Amikor valaki lent van, jól eshet, ha van valaki még lejjebb. Így a lent vagy lecsúszóban lévők, gyakran maguk is az

előítéletek áldozatai, szintén előítéletesé válhatnak a még náluk is nyomorultabbakkal szemben. (@@Jó volna ide egy példa. Arra gondoltam, hogy Indiában az alsóbb kasztok talán így viszonyulnak a még alsóbbakhoz, de ebben nem vagyok biztos. Jó példa lenne ez? Jobb ötlet?)

Másrészt, ahogyan az ‘Önigazolás’ témában olvasható, hogy igazoljuk tetteinket, hajlamosak lehetünk **lealacsonyítani az áldozatainkat**. (Minek folytán úgy érezhetjük, hogy nem is vétettünk akkorát, tulajdonképpen helyesen cselekedtünk.) Így, ha valamiért felléptünk egy csoport (személy) ellen, lealacsonyítandó őket felerősödhetnek bennünk az előítéletek. (Mire következő alkalommal még erősebben léphetünk fel a csoport ellen.)

6) Előítéltre hajlamos személyiség

Végül, vannak, akik személyiségüknél, gondolkozásmódjuknál fogva fogékonyak az előítéletekre. Az ilyen ember zárt, konzervatív, tekintélytisztelő, gyanakvó, nem tűri a gyengeséget, híve a megtorlásnak – és nem egy adott csoporttal szemben, hanem általában véve hajlik az előítéleteségre.

Itt jegyezhető meg továbbá, hogy a szülők előítéletei könnyen átkerülhetnek a gyerekekbe.

3.3. A sztereotípiák, előítéletek stabilitása

A sztereotípiákat és előítéleteket több okból is nehéz meggingatni:

1) Szelektív figyelem és emlékezet

Ahogyan ‘A megismerés buktatói’ témában olvasható, az ember ragaszkodik ahhoz, amit gondol, nem szívesen változtat az elképzelésein. (A megismerés konzervativizmusa) Nincs ez másképp a sztereotípiákkal, előítéletekkel kapcsolatban sem: **inkább az olyan dolgokra figyelünk fel, jegyzünk meg, idézünk fel, melyek megfelelnek a bennünk élő sztereotípiáknak, előítéleteknek** – a nekik ellentmondó információk felett pedig elsiklunk.

2) Önbeteljesítő várakozás

Ami annyit tesz, hogy előzetes (sztereotip, előítéletes) elképzeléseink úgy befolyásolják azt, hogy hogyan fordulunk a másikhöz, hogy belőle az éppen olyan viselkedést vált ki, amely megerősíti az előzetes elképzeléseinket.

Például ha (tévesen) eleve azt gondoljuk valakiről, hogy ő egy hűvös, barátságtalan ember, akkor eleve így közelíthetünk felé, mire ő is hasonlóan reagál – pedig ha barátságosan fordultunk volna hozzá ő is kedves lett volna.

Hasonlóan, ha az a sztereotip kép él a fejünkben, hogy egy cigány sem szeret dolgozni, főnként eleve húzhatjuk a szánkat, ha cigány beosztottakat kapunk, mire ők akkor is kisebb kedvvel dolgoznak, ha egyébként a munkával nem is lenne gondjuk – mi pedig levonjuk a következtetést, hogy lám, igazunk volt.

Mind ebben, mind az előző pontban **visszacsatolás** működik tehát: sztereotípiáink, előítéleteink azokat tovább erősítő megfigyeléseket tételnek velünk, illetve azokat tovább erősítő reakciókat váltanak ki másokból.

Olyan is lehet aztán, hogy **az ember** nincs meggyőződve bizonyos **elképzelései** helyességéről, de **hatásukra hibásak lesznek a próbálkozásai, hogy ellenőrizze őket**. Például ha azt hallottuk, hogy a másik egy befelé forduló, introvertált ember, ezt ellenőrizendő olyan kérdéseket tehetünk fel, mint „Mit gondol, miért olyan nehéz megnyílnia mások előtt?”, vagy „Ön szerint hasznos-e az egyedül töltött idő?” Az ilyen kérdésekre aztán egy nem különösebben introvertált személy is olyan válaszokat adhat, melyektől annak tűnhet.

3) A kognitív disszonancia szerepe

Az ember tisztában lehet azzal, hogy a sztereotip gondolkozás hibás, az előítéletek rosszak, miáltal saját ilyenén tendenciái feszültséget kelthetnek benne. (Ez a kognitív disszonancia egy példája.) Ennek a feszültségnek a csökkentésére aztán az emberek különféle technikákat alkalmazhatnak. Megpróbálhatják kerülni a szembenézést az előítéletekkel, menekülhetnek az igazságtól; de előítéleteik kimagyarázásával, racionalizálásával is próbálkozhatnak.

Az utóbbira **példa a fehér diák**, aki normál körülmények között ugyanúgy segít fekete társának, mint egy másik fehérnek, ha el kell magyarázni valamit. Ha azonban kiderül, hogy a segítségre szorulóknak előzőleg nem tettek kellő erőfeszítést, hogy megértsék az anyagot, van tehát egy lehetséges kifogás, akkor már kevésbé segít a feketének. Egy

másik példa, amikor valaki úgymond „**nem a homoszexuálisok ellen van, hanem a család mellett**”.

Az is ötletes megoldás, hogy amikor az elképzeléseinkkel ellentétes információk érkeznek, akkor új **kivétel kategóriát alkotunk**, mint például „okos nő”. Ezzel megvédtük sztereotípiáink, előítéleteink széleskörű érvényességét, továbbra is úgy gondolhatjuk, hogy a nők buták, bár, rendben van, akad néhány kivétel. (Mondják, hogy „a kivétel *erősíti* a szabályt”. Ennek így nincs értelme – de, mint látjuk, *megvédeni* \$ a kivétel megvédheti a szabályt.)

A kognitív disszonanciáról és disszonancia-csökkentés fajtáiról lásd az ‘Önigazolás’ témában.

4) Végső attribúciós hiba

Az attribúció tulajdonítást jelent, közelebről azt, hogy az okozatokat milyen okoknak tulajdonítjuk, mit gondolunk, mi van a dolgok mögött. A végső attribúciós hiba azt jelenti, hogy **a csoportok tagjainak viselkedését rossz okoknak tulajdonítjuk**.

Az ember a **saját csoportja** tagjainak pozitív viselkedését jellemzően a saját erényüknek tekinti, míg negatív megnyilvánulásait a körülményeknek tudja be. **Más csoportok** tagjai esetén fordított a helyzet: ha rosszat tesznek, az a saját hibájuk, ha jót, az nem nekik köszönhető. (@@Ugye jól gondolom, hogy az emlegetett saját erény – saját hiba nem szükségszerűen közös az adott csoport tagjaiban, azok lehetnek egyéniek is. Szerintetek?)

Továbbá, **magyarázataink jellemzően megfelelnek sztereotípiáinknak, előítéleteinknek**. Például ha az ember egy cigány gyereket lát az utcán hétköznapi délelőtt, rögtön arra gondol, hogy biztos lóg az iskolából. Ha ellenben egy fehér gyerek sétál el mellette, akkor inkább az merül fel benne, hogy valószínűleg iskolaszünet van.

Miután pedig már az előzetes elképzeléseinknek megfelelő okot véljük látni a konkrét eset mögött, ez ismét csak megerősíti sztereotípiáinkat, előítéleteinket, mondván: lám, itt egy példa rájuk. (**Visszacsatolás**)

Érdemes emlékeztetni, hogy olyan is van, hogy **alapvető attribúciós hiba**. (Lásd ‘Az emberek gondolkozása’ témában.) A különbség az, hogy ott pusztán az egyéni viselkedésről, és annak feltételezett okairól van szó, csoportok nem kerülnek elő.

5) Visszacsatolások \$

Ahogy már eddig is láttuk, a sztereotípiák és előítéletek képesek megerősíteni magukat. Ennek számos csatornája van.

- A **végző attribúciós hibánál** leírt visszacsatolás
- Ahogy sztereotípiáink, előítéleteink azokat tovább erősítő **megfigyeléseket** tételnek velünk, illetve azokat tovább erősítő **reakciókat** váltanak ki másokból. (Mint fentebb olvasható.)
- Ha (előítéleteink miatt) felléptünk egy csoport ellen, tettünket igazolandó **lealacsonyíthatjuk** őket, ami előítéleteink erősödésével járhat. (Mint arra szintén utaltam.)
- Az előítéletek erősíthetik a másik csoporttól való félelmünket, elzárkózásunkat, miáltal egyre kevésbé ismerjük őket, nő a velük kapcsolatos **tudatlanságunk**, ami erősíti az előítéleteinket.
- Ahogy 'Az emberek gondolkozása' témában olvasható, hogy a világot jobbnak láthassa, az ember hajlamos **a rossz helyzetben lévőket hibáztatni** sanyarú helyzetükért. (Amiben részben igaza lehet, részben nem.) Ez előítéletek kialakulásához vezethet, illetve a már meglévő előítéletek erősödését eredményezheti. (Melyek eleve okai lehettek a rossz helyzetnek.)
- Az előítéletek **konfliktusokhoz** vezethetnek, súlyosbíthatják azokat, a konfliktusok pedig tovább erősíthetik az előítéleteket.
- **Az azonos előítéletekkel bírók**, ha kezdetben bizonytalanok is bennük, **megerősíthetik azokat egymásban.**
- Az (alább kifejtett) **beletörődés, önattribúció és sztereotípa fenyegetés** ronthatja a teljesítményünket, erősítheti a sztereotípiákat, illetve miattuk kevésbé harcolhatunk a ránk vonatkozó előítéletek, sztereotípiák ellen, még tovább erősítve azokat.

3.4. Különleges sztereotípiák, előítéletek

1) Jóindulat mögött rejtőző sztereotípiák

Mint például a nőekkel szembeni atyáskodás. Ilyenkor úgy véljük, hogy a nők mind gyengék, gyengébb képességekkel rendelkeznek, ezért azonban nem ítéljük el őket, jóindulattal vagyunk irántuk, szeretnénk rajtuk segíteni.

Itt érdemes tisztázni, hogy mit értünk negatív és pozitív sztereotípián és előítéleten. Egy **sztereotípa**, mint tudjuk, csak egy megállapítás, anélkül, hogy ahhoz pozitívan vagy negatívan állnánk hozzá. Viszont a szóban forgó megállapítás is lehet kedvezőtlen vagy kedvező, negatív vagy pozitív arra nézve, akire vonatkozik. Például, az, hogy a nők gyengék, egy **negatív** sztereotípa, az hogy a férfiak erősek, **pozitív**.

Az előítélet előjele ugyanakkor az én hozzáállásomat, attitűdömet mutatja, nem a másokra vonatkozó megállapítás minőségét. Ha én lenézem, megvetem a nőket (pl. gyengeségük miatt), akkor negatív előítélettel viseltetem irántuk.

2) Pozitív előítéletek

Nem minden előítélet negatív. Ha például felnézünk a tudósokra vagy a felsőbb kaszt tagjaira, csodáljuk őket

valamennyiüket, pozitív attitűddel vagyunk irántuk, akkor pozitív előítélettel bírunk.

3) Rejtett előítéletek

Az előítéletek manapság már nem túl szalonképesek, ezért, ha mégis megvannak bennünk, hajlamosak vagyunk rejtegetni őket mások, de önmagunk elől is, megpróbáljuk elnyomni őket. (Emlékezzünk rá, hogy az előítéletekesség kognitív disszonanciát okozhat.)

A rejtett előítéletek azonban esetenként előbújhatnak. Lehet például, hogy az ember ügyel arra, hogy úgy beszéljen, ahogyan az elvárható, a **viselkedésében** mégis észrevehető jelei vannak az előítéletekességének, mondjuk merev a tartása, kevesebbet mosolyog, kevésbé kedélyes egy fekete társaságában.

Előtörhetnek aztán az előítéletek olyankor is, amikor az ember **legyengül**, kimerült, nincs ereje elfojtani őket.

Emlékezzünk továbbá a kognitív disszonanciánál elmondottakra, hogy hogyan magyarázzuk ki, **racionalizáljuk** az előítéleteinket, hogyan kapunk egy-egy kifogáson, ürügyön. (Hogy a fekete diák nem készült, vagy hogy nem a homoszexualitás ellen, hanem a családért vagyunk.) Amikor tehát nem nehéz ilyeneket találni, olyankor is jobban megnyilvánulhatnak rejtett előítéleteink.

Leleményes módszer továbbá az előítéletek, a diszkrimináció leplezésére, **amikor névleg nem a célcsoportot zárjuk ki, hanem keresünk valamilyen kritériumot**, melyet el tudunk adni semlegesnek, hogy az csak a mindenki által elismert ügyet szolgálja, e kritériumot azonban **úgy választjuk meg, hogy az a célcsoportnak kedvezőtlen legyen.** Magyarul nem azt mondjuk, hogy cigányokat nem veszünk fel, hanem azt, hogy ehhez a munkához érettségi kell. (Holott anélkül is menne.) Mivel aztán a cigányok között kevés az érettségizett, ezzel sikeresen kiszórtuk őket.

Olyan is van azonban, hogy valamilyen munkához tényleg kellene az érettségi, minek folytán a cigányok anélkül kerülnének hátrányba, hogy diszkriminálnák őket. Ilyenkor pozitív diszkriminációval lehet javítani a helyzetükön, vagyis azt mondani, hogy ha cigány az illető, akkor mégsem követeljük meg az érettséget. A **pozitív diszkriminációról** lásd 'A csoportok problémáinak kezelése' témában.

3.5. A megítéltek reakciói

Pontosabban azokéi, akikre a sztereotípiák, előítéletek vonatkoznak, illetve nem is az összes, csak néhány érdekesebb reakció.

1

1) Beletörődés, vigasz keresése

Beletörődni különösen akkor szokott az ember, **ha úgy tűnik, nincs kiút**. A vigasszal kapcsolatban pedig elég visszás, de egyesek abban találhatják meg, hogy igaznak fogadják el az ellenük irányuló előítéleteket, mondván, „csak azt kapjuk, amit megérdemlünk – **a rendszer tehát igazságos**”.

2

Lásd még az ‘Önigazolás’ témában, hogy az elkerülhetetlen dolgok jobb színben tűnhetnek fel.

2) Önattribúció

3

Ami jellemzően annyit tesz, hogy a saját (rossz) teljesítményemet nem a körülményekkel magyarázom, hanem vagy a saját (rossz) adottságaimmal, vagy valamilyen (negatív) sztereotípiával; például ha nő vagyok, és megbuktam matekból, azt mondom, hogy persze, hiszen nő vagyok, akik rosszak matekból.

4

Ezzel egyúttal gyakorlatilag menthetetlennek nyilvánítom magamat, hiszen nem rajtam múlik, hogy mire vagyok képes, és a fejlődésre sincs remény – minek folytán valószínűleg igyekezni sem fogok annyira. Az önattribúció így **áshatja alá** még inkább az ember **teljesítményét**, és erősítheti a sztereotípiákat.

5

Az beletörődés és az önattribúció továbbá az előítéletekkel és sztereotípiákkal szembeni **ellenállásunkat is aláaknázza**, mert elfogadjuk őket, mert magunkat tekinthetjük a legjobb példának rájuk.

6

Mindazonáltal gyakoribb azért, hogy az ember a kudarcaiért, problémáiért inkább a körülményeket és a többi embert hibáztatja, semmint saját magát; ahogyan arra már utaltam, illetve, ahogyan az alapvető attribúciós hibánál olvasható. Lásd továbbá az ‘Önálló megismerés és cselekvés’ témában, hogy az ember tegyen magáért, igyekezzen, illetve az ‘Önismeret’ témában, hogy törekedni kell a fejlődésre.

7

3) Sztereotípiák fenyegetés

Ilyenkor **az ember** nem utólag tulajdonítja a rossz teljesítményét valamilyen sztereotípiának, hanem **előre attól fél, hogy nehogy megféleljen nekik**; például, ha nőként úgy megyünk be a matekvizsgára, hogy tudatában vagyunk annak,

8

—
1
—
2

hogya a nők matematikai képességeit sokan nem tartják sokra. Ez eleve fokozhatja a stresszt, előre lerontva a teljesítményünket, és valóban, erősítve a sztereotípiákat. (A pozitív sztereotípiák ugyanakkor növelhetik az önbizalmunkat, javítva teljesítményünket is. Például az ázsiaiakról sokfelé azt tartják, hogy jók matekból.)

De mi a helyzet az ázsiai nőkkel? Egy embernek egy időben többféle identitása lehet, melyekhez eltérő sztereotípiák kapcsolódhatnak. Hogy végül is a sztereotípiák hogyan hatnak ránk, rontják vagy javítják a lelkiállapotunkat, teljesítményünket, attól is függ, hogy aktuálisan **melyik identitásunk kerül előtérbe**. Ha elsősorban azt tudatosul bennünk, hogy ázsiaiak vagyunk, akkor várhatóan jobban, ha a női mivoltunk lebeg a szemünk előtt, akkor inkább rosszabbul teljesítünk.

3
—
4

Lásd végül ‘A csoportok problémáinak kezelése’ témát, benne többek között, hogy (a sztereotíp látásmóddal szemben) hogyan lehet helyesen szemlélni a csoportokat és azok tagjait, illetve hogy mit lehet tenni az előítéletek ellen.

—
5

A Témák lapról kiindulva a régebbi témák is véleményezhetők. Minden téma címe mellett megtalálod a megfelelő kérdőív, fórum és e-mail linkjét.

—
6

Klikkelhető linkek (Word-ben a CTRL-t nyomni közben):

[kérdőív](#) — [fórum](#) — [email](#)

7

Referenciák

- *Elliot Aronson: A társas lény*